

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАРОДЖУВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В. С. Шишкін,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України;*

Л. С. Кізленко,

*магістрант, економіко-статистичний факультет,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

Анотація. У статті подана комплексна оцінка динамічних та структурних змін народжуваності населення Київської області. Проаналізовані тенденції чисельності новонароджених у 2004–2014 рр. за типами поселень. За допомогою загального, спеціального та сумарного коефіцієнтів охарактеризовано тенденції інтенсивності народжуваності. Оцінено структурні зрушення у народжуваності за віком матері та черговістю народження.

Ключові слова: народжуваність, інтенсивність народжуваності, фертильний вік, середній вік матері при народженні дитини, структура народжених за черговістю народження.

Аннотация. В статье представлена комплексная оценка динамических и структурных изменений рождаемости населения Киевской области. Проанализированы тенденции численности новорожденных в 2004–2014 гг. по типу местности проживания. С помощью общего, специального и суммарного коэффициентов охарактеризованы тенденции интенсивности рождаемости. Оценены структурные сдвиги рождаемости по возрасту матери и очередности рождения.

Ключевые слова: рождаемость, интенсивность рождаемости, фертильный возраст, средний возраст матери при рождении ребенка, структура родившихся по очередности рождения.

Abstract. The article gives a comprehensive assessment of dynamic and structural changes of fertility in the Kyiv region. Analyzed trends in the number of newborns in the 2004–2014, by types of settlements. By the general, specific and total fertility rate describes the intensity of fertility. Reviewed by structural changes in births by age of mother and order of birth.

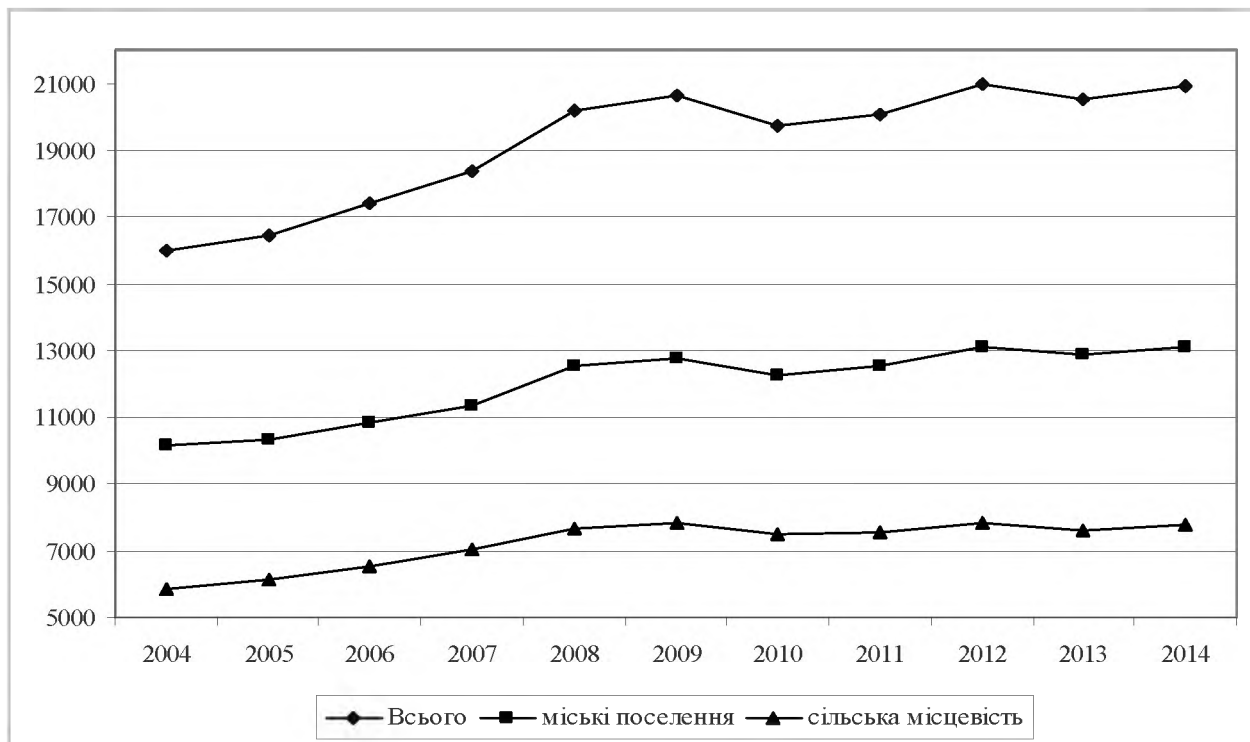
Key words: fertility, the intensity of fertility, childbearing age, mean age at birth, parity structure of fertility.

Постановка проблеми. Наприкінці 90-х років минулого сторіччя та на початку поточного було зафіксовано найнижчі рівні народжуваності в Україні. У результаті впливу соціально-економічних та суспільно-політичних змін в українському суспільстві в останні роки спостерігається стрімке підвищення народжуваності, яке можна порівняти з темпами його падіння у вищезгаданий період. Статистичний аналіз динаміки та структури народжуваності дасть можливість оцінити сталість цієї тенденції і відповідно підвищити якість прогнозування цього складного явища на довготривалу перспективу. Дослідження регіональних особливостей цього явища дозволить виявити можливі сценарії розвитку подій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню динамічних і структурних змін народжуваності в Україні та її окремих регіонах присвячено дуже багато публікацій. Найбільш ретельно динамічні та структурні зрушення народжуваності населення України висвітлено у монографії [4]. Головним надбанням цієї публікації є аналіз довготривалих рядів динаміки різних показників народжуваності. У публікаціях С.Ю. Аксьонової [1–3] досліджуються актуальні проблеми постаріння материнства в Україні, особливості народжуваності у жінок середнього та пізнього репродуктивного віку. Автор доводить, що стрімке підвищення генеративної активності у жінок цього віку, у першу чергу, відбувається за рахунок відкладених народжень. Слід згадати працю відомого українського демографа В. С. Стешенко [5], унікальність цієї роботи полягає у великому обсязі фактичного матеріалу. Автором побудовані розгорнуті таблиці народжуваності та плідності значної кількості реальних поколінь жінок. П. Є. Шевчук [6; 7] досліджує структурні зміни в моделі народжуваності в Україні у 2000–2008 рр. за віком матері та черговістю народження. Крім того, ним була проведена дуже важлива робота по реконструкції структури народжених за черговістю народжених у середині 90-х років минулого століття.

Мета дослідження — комплексна оцінка динамічних і структурних зрушень народжуваності населення Київської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж останнього десятиліття у Київській області спостерігається позитивна динаміка чисельності новонароджених. Тільки у 2010 та 2013 рр. відбулося зменшення чисельності новонароджених порівняно з попереднім роком. Найвищі темпи зростання чисельності новонароджених спостерігалися у 2008 році (майже на 10% відсотків). Чисельність новонароджених у 2014 р. у містах Київщини зросла порівняно з 2004 р. на 28,9% проти 33,2% у сільській місцевості (рис. 1, за даними [8]).

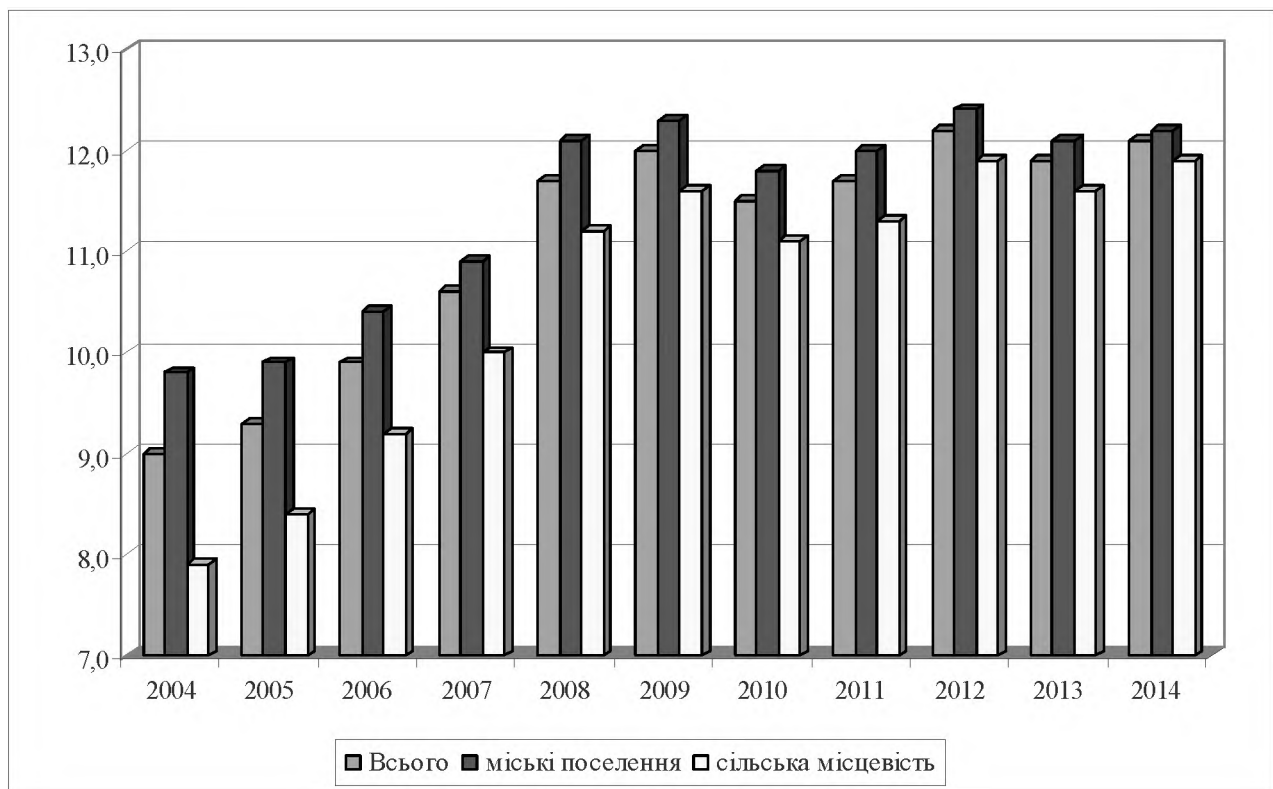

Рис. 1. Динаміка чисельності новонароджених у Київській області за 2004–2014 рр., осіб

Це призвело до скорочення різниці у чисельності новонароджених між міськими поселеннями та сільською місцевістю. Так, у 2004 році чисельність народжених у містах перевищувала відповідний показник сільських територій на 73,5%, а у 2014 році – на 68,0%. Зазначимо однак, що збільшення чисельності народжених може не свідчити про докорінну зміну у тенденціях народжуваності, а бути результатом компенсаційного зростання народжуваності. До того ж це зростання збіглося у часі зі вступом у дітородний вік більш численних контингентів жінок 1983–1988 рр. народження¹.

Загальний коефіцієнт народжуваності мав найбільший приріст у сільських місцевостях – 66% проти 57,4% у містах. Тож з 2004 р. відбулося скорочення різниці між загальними коефіцієнтами народжуваності за типами поселень. У 2014 році ці показники майже зрівнялися (12,2‰ у містах проти 11,9‰ у селі). Отже, можна казати про підвищення інтенсивності народжуваності у сільській місцевості (рис. 2, за даними [8]).

¹ На ці роки припадає остання спроба щодо упровадження заходів із підвищення народжуваності у СРСР.

Рис. 2 Динаміка загального коефіцієнта народжуваності населення Київської області у 2004–2014 рр., ‰

З 2004 року відбувається зростання спеціального коефіцієнта народжуваності як у містах, так і в сільській місцевості. Якщо у 2004 році на 1000 жінок репродуктивного віку міських поселень припадало 33,9 народжених, то у 2014 році – вже 47,9. У сільських місцевостях цей показник збільшився з 35,9‰ до 52,8‰. Детальну оцінку змін спеціального коефіцієнта народжуваності населення Київської області можна отримати, проаналізувавши показники табл. 1 (авторські розрахунки за даними [8]). Так, у першій половині досліджуваного періоду (2004–2009 рр.) випереджальними темпами зростав спеціальний показник народжуваності у сільській місцевості, а вже у 2010–2014 рр. почали переважати темпи його змін у міських поселеннях.

На зростання спеціального коефіцієнта народжуваності позитивно вплинули як покращення вікової структури жінок фертильного віку, так і підвищення повікових коефіцієнтів народжуваності. Зростання вікової інтенсивності народжуваності було викликано збільшенням одноразової допомоги при народженні дитини, значущість якої як джерела грошових коштів для селян є вагомішою, ніж для міських жителів. Окремо хотілося б відмітити, що хоча загальні коефіцієнти народжуваності у міських поселеннях більші, ніж у сільських, спеціальні коефіцієнти в останніх перевищують відповідні коефіцієнти у містах.

Таблиця 1

Динаміка спеціальних коефіцієнтів народжуваності за типами поселень Київської області у 2004–2014 рр.

Рік	Спеціальні коефіцієнти народжуваності, ‰			Темпи змін, % до попереднього року		
	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість
2004	34,6	33,9	35,9	—	—	—
2005	35,8	34,6	38,0	103,5	102,1	105,8
2006	38,0	36,4	41,0	106,1	105,2	107,9
2007	40,6	38,4	44,7	106,8	105,5	109,0
2008	45,1	42,7	49,6	111,1	111,2	111,0
2009	46,5	44,0	51,3	103,1	103,0	103,4
2010	45,1	42,9	49,3	97,0	97,5	96,1
2011	46,4	44,4	50,3	102,9	103,5	102,0
2012	48,9	46,9	52,6	105,4	105,7	104,5
2013	48,3	46,6	51,5	98,8	99,2	98,0
2014	49,6	47,9	52,8	102,7	102,8	102,5

Вікова інтенсивність народжуваності є тією складовою динаміки загального рівня народжуваності, яка найбільше змінюється у часі під впливом сукупності соціально-економічних факторів. У підвищенні народжуваності у Київській області визначальну роль відіграє саме зростання дітородної активності в окремих вікових групах. Так, порівняно з 2004 роком повікові коефіцієнти інтенсивності у 2014 зросли у жінок віком 25–29 років на 43,6%, віком 30–34 роки – на 90,8%, віком 35–39 років – у 2,7 раза (табл. 2, авторські розрахунки за даними [8]).

Таблиця 2

Коефіцієнти народжуваності за віковими групами та сумарний коефіцієнт народжуваності у Київській області у 2004–2014 рр.

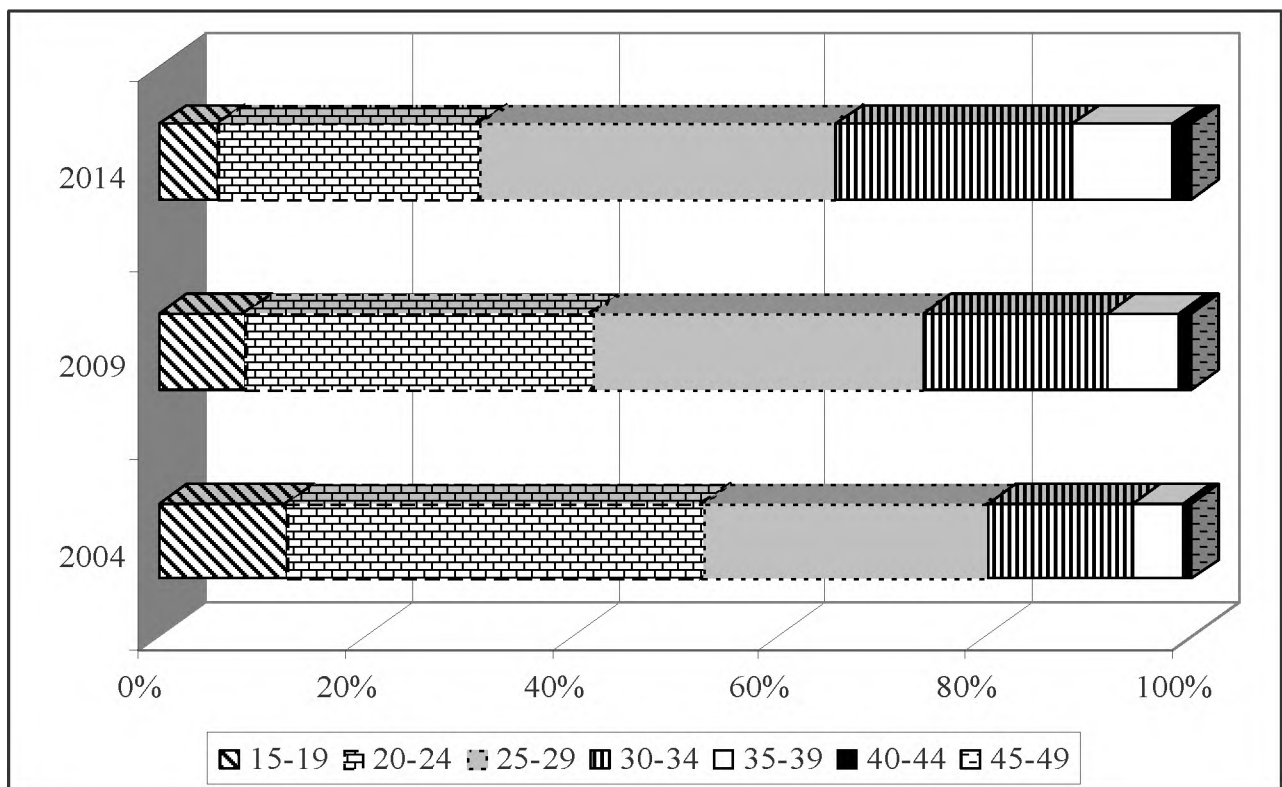
Рік	Повікові коефіцієнти народжуваності, ‰							Сумарний коефіцієнт народжуваності ²
	15–19 ¹ років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки	35–39 років	40–44 роки	45–49 ¹ років	
2004	29,7	97,7	71,5	35,7	11,9	1,9	0,1	1,243
2005	30,7	92,2	78,3	40,0	12,3	2,1	0,1	1,279
2006	29,8	95,8	82,0	44,7	15,3	2,1	0,1	1,349
2007	33,2	97,8	85,7	49,8	16,8	2,9	0,2	1,432
2008	34,5	106,8	95,2	57,1	19,4	3,0	0,2	1,581
2009	33,3	105,8	97,8	59,9	22,8	4,0	0,1	1,619
2010	29,3	98,9	92,9	61,6	23,8	4,3	0,2	1,555
2011	29,1	95,3	96,9	64,9	26,0	4,5	0,2	1,577
2012	28,8	102,4	99,6	68,6	27,9	5,1	0,3	1,644
2013	27,4	98,1	98,8	67,0	30,4	5,8	0,3	1,639
2014	29,5	98,6	102,7	68,1	32,2	5,9	0,4	1,688

¹ До цих груп відповідно включено число народжених у матерів до 15 і старше 49 років

² На одну жінку

Найбільші коефіцієнти народжуваності зафіксовані у вікових групах 20–24 роки та 25–29 років. Але якщо у 2004 році показники цих груп сильно відрізнялися (97,7‰ та 71,5‰ відповідно), то у 2014 році показники групи 25–29 стали трохи вищими, ніж у групі 20–24 роки. Те саме відбулось і у групах 15–19 років та 35–39 роки. Якщо у 2004 році у жінок цих груп показники дуже сильно відрізнялись (29,7‰ та 11,9‰ відповідно), то у 2014 році показник вікової групи жінок 35–39 років на 2,7 промільних пункта перевищував показник групи 15–19 років, який залишився майже на рівні 2004 року. У цілому ж підвищення повікової інтенсивності народжуваності у цей період супроводжується певним зміщенням її графіка у бік старших вікових груп, що може свідчити як про реалізацію певної частини відкладених народжень, так і про початок перебудови вікової моделі народжуваності у напрямі її постаріння.

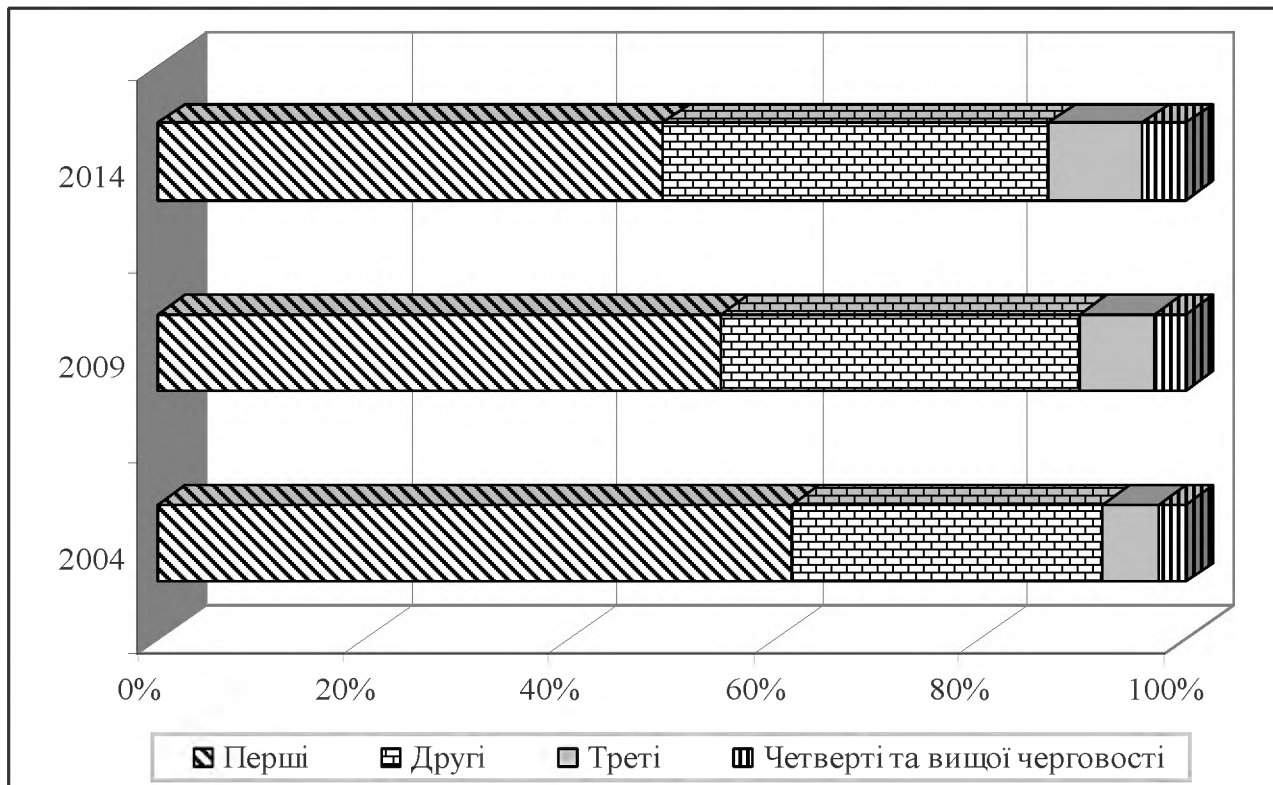
На початку досліджуваного періоду жінки у віці 20–24 роки забезпечували найбільшу частку новонароджених – 40,3% їх загальної кількості (рис. 3). Поступово внесок цієї вікової групи скорочувався – 33,6% у 2009 році та 24,4% у 2014, тобто протягом аналізованого періоду їх внесок скоротився майже на 15 в. п.

Рис. 3. Структура народжених у Київській області за віком матері у 2004, 2009 та 2014 рр., %

Як свідчать дані рис. 3, у 2014 р. найбільша частка дітей була народжена жінками у віці 25–29 років – 34,5%. Вочевидь, змінився профіль моделі народжуваності на користь жінок зрілого віку. Про це саме свідчить суттєве зростання частки новонароджених жінками у вікових групах 30–34 та 35–39 років на 8,9 та 5, в. п. відповідно.

У 2004 році питома вага первістків серед новонароджених складала 61,7%, а у 2014 році – вже менше половини всіх народжених, 49,2%. Більше третини всіх народжених у 2014 році були від других пологів, що свідчить про орієнтацію населення на дводітну модель сім'ї. Отже, як і десять років тому, основну частину новонароджених становлять саме первістки, але їх питома вага поступово зменшилася на користь вищих черговостей (рис. 4).

Рис. 4 Структура народжених у Київській області за черговістю народження, у 2004, 2009 та 2014 рр., %

Зміни у структурі народжених за черговістю народження засвідчують, що протягом 2004–2009 рр. в Київській області йшлося про компенсаційний приріст народжуваності переважно за рахунок реалізації відкладених народжень первістків, а вже у наступні роки випереджаючими стали темпи приросту новонароджених вищих черговостей народження.

Відбувається збільшення віку жінок при народженні дітей усіх черговостей, що є провісником формування сучасного режиму плідності. Втім, перебіг цього процесу в Київській області має свої особливості. З одного боку, зростання середнього віку матерів при народженні дітей першої черги свідчить про початок переходу українських жінок на західноєвропейську модель, з іншого – таке зростання поки що відбувається за рахунок народження відкладених первістків. Так, темпи зростання середнього віку матері при народженні дитини повністю дорівнюють темпу зростання середнього віку матері при народженні першої дитини – 110,0% (табл. 3, авторські розрахунки за даними [8]).

**Середній вік матері при народженні дитини у Київській області,
2004–2014 рр.**

Рік	Середній вік матері, років					
	При народженні дитини			При народженні першої дитини		
	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість	Усього	Міські поселення	Сільська місцевість
2004	25,0	25,2	24,5	22,8	23,2	22,0
2005	25,3	25,6	24,7	23,0	23,4	22,1
2006	25,5	25,9	24,9	23,1	23,6	22,2
2007	25,7	26,1	25,1	23,3	23,8	22,5
2008	25,9	26,3	25,3	23,5	24,0	22,7
2009	26,3	26,7	25,5	23,9	24,4	22,9
2010	26,6	27,0	25,9	24,1	24,7	23,2
2011	26,9	27,2	26,3	24,4	24,9	24,3
2012	27,1	27,5	26,4	24,5	25,0	23,6
2013	27,4	27,8	26,7	24,8	25,4	23,8
2014	27,6	28,0	26,9	25,1	25,6	24,1

Необхідно відмітити також, що збільшується різниця між середнім віком матері при народженні дитини у міських поселеннях та сільській місцевості. Так, у 2004 році середній вік матері при народженні дитини у міських поселеннях був на 0,7 року більше, ніж у селі, у 2014 році ця різниця становила вже 1,1 року. Така сама тенденція спостерігається з середнім віком матері при народженні першої дитини (див. табл. 3). Це свідчить про те, що перехід на сучасну модель плідності у сільській місцевості відбувається повільніше.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі: Проведений аналіз динаміки та структури народжуваності показав, що, незважаючи на зменшення за останнє десятиріччя чисельності жінок фертильного віку у Київській області, чисельність новонароджених має сталу тенденцію до зростання. Це відбувається за рахунок збільшення інтенсивності народжуваності, про що свідчить динаміка, як загального, так і спеціального й сумарного коефіцієнтів народжуваності. Ця тенденції притаманна як міським поселенням, так і сільській місцевості Київської області.

Зростання спеціального коефіцієнта народжуваності спричинила дія двох факторів: покращення вікової структури жінок фертильного віку і підвищення вікової інтенсивності народжуваності. У першій половині досліджуваного періоду зростання вікової інтенсивності народжуваності було викликано збільшенням одноразової допомоги при народженні дитини,

що спричинило реалізацію значної частини відкладених народжень. У другій половині зростання народжуваності свідчить про початок перебудови вікової моделі народжуваності у напрямі її постаріння. Підтвердженням цього є збільшення середнього віку жінок при народженні дітей усіх черговостей. Якщо ця тенденція збережеться, то протягом 5–10 років буде відбуватися перехід на сучасну модель режиму плідності, яка супроводжуватиметься зростанням середнього віку матері, зменшенням частки первістків серед народжених та збільшенням інтенсивності народжуваності у жінок зрілого фертильного віку.

Список використаних джерел

1. Aksyonova S. Yu. Advanced Maternal Age: the Case of Ukraine / S. Yu. Aksyonova // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 2 (22) – С. 57–67.
2. Аксьонова С. Ю. Особливості народжуваності у жінок середнього віку / С. Ю. Аксьонова // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 2 (12) – С. 28–38.
3. Аксьонова С.Ю. Черговість народження у матерів середнього і пізнього репродуктивного віку / С. Ю. Аксьонова // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3 (25). – С. 28–38.
4. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К. : АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
5. Стешенко В. С. Когортна народжуваність і плідність жінок України / В. С. Стешенко // Демографічні дослідження. – 2003. – Вип. 25. – С. 9–33.
6. Шевчук П. Є. Структура народжуваності в Україні на початку ХХІ століття / П. Є. Шевчук // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 1 (13). – С. 20–27.
7. Шевчук П. Є. Реконструкція структури народжених за черговістю народження та віком матері / П. Є. Шевчук // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 113–125.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з титул. екрана.